

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ
A PEDAGOGICKÁ**

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Sociální pracovník

**ŠIKANA NA INTERNETU
BULLYING ON THE INTERNET**

Bakalářská práce: 11-FP-KSS-3037

Autor:

Marie SVOBODOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: RNDr. Pavel Pešat, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
56	4	2	6	33	1 CD

V Liberci dne: 27. 04. 2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marie SVOBODOVÁ**
Osobní číslo: **P09000044**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Sociální pracovník**
Název tématu: **Šikana na internetu**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce:

Cílem bakalářské práce je výzkum rizikového chování na Internetu se zaměřením na kyberšikanu.

Požadavky:

- 1) Rešerše problematiky šikany se zaměřením na kyberšikanu na základních školách.
- 2) Formulace základních výzkumných hypotéz o prevalenci kyberšikany a souvislosti mezi šikanou a kyberšikanou u dětí ve věkové skupině dle bodu 1.
- 3) Návrh modifikovaného on-line dotazníku pro výzkum kyberšikany vycházející z Olweusova dotazníku, případně analogického.
- 4) Provedení sběru dat pomocí dotazníku navrženého v bodě 2 ve školách určených po dohodě s vedoucím práce v rozsahu alespoň 100 respondentů.
- 5) Statistické vyhodnocení zjištěných dat a verifikace výzkumných hypotéz.
- 6) Vyhodnocení provedeného výzkumu a formulace doporučení pro prevenci v praxi.

Metody: Dotazník

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ERB, Helmut. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000. 126 s. ISBN 80-86299-22-8.

FIELDOVÁ, Evelyn. Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele. Vydání první. Praha: Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2.

HENDL, J. Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat. 3. přepracované vydání. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-482-3.

KOLÁŘ, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.

PEŠAT, P. Rizikové jevy související s využíváním informačních a komunikačních technologií - kyberšikana. [Preprint - přijato k tisku]. Speciální pedagogika. 2011. ISSN 1211-2720.

ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vyd. Praha : Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

Vedoucí bakalářské práce:

RNDr. Pavel Pešat, Ph.D.
Katedra aplikované matematiky

Datum zadání bakalářské práce: **1. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2012**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne **22-04-2011**

Čestné prohlášení

Název práce: Šikana na Inernetu
Jméno a příjmení autora: Marie Svobodová
Osobní číslo: P09000044

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 27. 04. 2012

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla velmi poděkovat všem, kteří mi pomáhali při přípravě a zpracování této bakalářské práce.

Zejména bych chtěla vyjádřit poděkování vedoucímu práce panu RNDr. Pavlu Pešatovi, Ph.D. za jeho trpělivost, náměty, cenné rady, věnovaný čas a rovněž za kritické, ale konstruktivní připomínky.

Dále tímto děkuji svému zaměstnavateli, kolegyním, přátelům a především rodině za podporu a trpělivost.

Název bakalářské práce: Šikana na Internetu

Název bakalářské práce v anglickém jazyce: Bullying on the Internet

Jméno a příjmení autora: Marie Svobodová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Pavel Pešat, Ph.D.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikany na internetu u dětí školního věku. Samotná práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část se věnuje formulaci základních pojmů používaných v bakalářské práci. Zde jsou také formulovány základní výzkumné hypotézy o prevalenci kyberšikany a o souvislostech mezi šikanou a kyberšikanou u dětí ze základních škol. Praktická část obsahuje stanovení předpokladů, charakteristiku výběrového souboru, použité metody práce a rozbor získaných informací. Předmětem této části výzkumu bylo získat informace o tom, zda respondenti mají povědomí o kyberšikaně a zda sami mají zkušenost s kyberšikanou. Bylo též zkoumáno povědomí respondentů o sociálních sítích a jejich zkušenostech s nimi, vzhledem k tomu, že se jedná o potenciální prostředí pro šíření kyberšikany.

Na základě provedeného výzkumu byla formulována doporučení pro prevenci šikany na internetu.

Klíčová slova: šikana, kyberšikana, sociální sítě, informační komunikační technologie, Internet

Title of Bachelor Thesis: Bullying on the Internet

Author: Marie Svobodová

Academic year of the bachelor thesis submission: 2011/2012

Supervisor: RNDr. Pavel Pešat, Ph.D.

Summary:

This bachelor thesis dealt with the problematic of bullying on the internet among school-age children. The submitted paper was divided into theoretical and practical part. The definition of basic terms used in the bachelor paper was given in theoretical part. The basic research hypothesis of prevalence of cyber – bullying and connection between bullying and cyber-bullying was also explained in this part of paper. The practical part contained determination of presumptions, characteristics of selective file, methods used in this work and analysis of gained information. The aim of this part of work was to gain the information about whether the informants had the information about cyber-bullying and had experienced cyber-bullying themselves. It was also recognized the informants awareness of social networks and their experience with it, concerning that this might be a potential surrounding for spreading cyber-bullying. Based on research, recommendation for the prevention of bullying on the internet was formulated.

Keywords: bullying, cyber-bullying, social networks, communication information system, internet

OBSAH

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ŠIKANA	11
1.1 DEFINICE ŠIKANY	11
1.2 FORMY ŠIKANY	12
1.3 ÚČASTNÍCI ŠIKANY	13
1.3.1 OBĚŤ ŠIKANY	13
1.3.2 AGRESOR	14
1.3.3 ZNAKY ŠIKANOVÁNÍ	15
2 ŠIKANA NA INTERNETU	18
2.1 INFORMAČNÍ A KOMUNIKAČNÍ TECHNOLOGIE	18
2.2 INTERNET	19
2.3 KYBERŠIKANA	20
2.3.1 PROSTŘEDKY KYBERŠIKANY	21
2.3.2 FORMY KYBERŠIKANY	22
2.3.3 ÚČASTNÍCI ŠIKANY NA INTERNETU	27
2.3.4 KOLERACE MEZI KYBERŠIKANOU A TRADIČNÍ ŠIKANOU	29
2.3.5 PREVENCE ŠIKANY NA INTERNETU	30
2.3.6 NÁSTROJE PRO ŘEŠENÍ ŠIKANY NA INTERNETU	34
2.3.7 INFORMACE O ŠIKANĚ NA INTERNETU	35
PRAKTICKÁ ČÁST	38
3 VÝZKUM ŠIKANY NA INTERNETU	38
3.1 HYPOTÉZY	38
3.2 POUŽITÁ VÝZKUMNÁ METODA	39
3.3 ON-LINE DOTAZNÍK	39
3.4 REALIZACE VÝZKUMU	42
3.5 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU	42
3.6 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ZPRACOVÁNÍ	45
3.6.1 Výskyt šikany v období od vánoc?	45
3.6.2 Vrstevnické skupiny	46
3.6.3 Komu se oběti šikany svěřují	47
3.6.4 Specifické projevy šikany na internetu	48

ZÁVĚR	51
DOPORUČENÁ OPATŘEDNÍ	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
SEZNAM GRAFŮ, TABULEK A OBRÁZKŮ	56

ÚVOD

Tématem bakalářské práce je šikana na internetu. Autorka práce si jej zvolila proto, že se zabývá sociálně právní ochranou dětí. Při této práci se již několikrát setkala s tradiční šikanou na základních školách. Je to velmi ožehavé téma a je obtížné tento problém správně uchopit, aby se ještě více obětím šikany neublížilo.

Vzhledem k tomu, že je doba nových technologií a prostředkem ke komunikaci mezi lidmi je moderní technika, jakou je počítač, internet a mobilní telefony, začala se objevovat i moderní forma šikany – kyberšikana. Cílem této bakalářské práce je zjistit, jaké znalosti mají děti základních škol o nové formě šikany, jakou je kyberšikana, tudíž i šikana na internetu. Z výzkumů, kterých není mnoho, vyplývá, že děti základních škol, ale i studenti středních škol, mají malé povědomí o kyberšikaně. Bakalářská práce vychází též z předpokladu, že zde existuje provázanost tradiční šikany se šikanou na internetu či pomocí mobilního telefonu. Šikana na internetu bývá doprovodným jevem tradiční šikany, ať už ve fyzické či psychické formě.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí – části teoretické a praktické. V teoretické části je definován pojem šikana, kyberšikana, šikana na internetu. Jsou zde popsány formy kyberšikany a prostředky, které kyberšikana využívá. Zabývá se i vztahem mezi tradiční šikanou a šikanou na internetu. Praktická část je zaměřena na výzkum výskytu šikany na internetu na základních školách na zjištění vztahu mezi tradiční šikanou a šikanou na internetu. Tento výzkum byl proveden na vzorku přibližně 150 žáků druhého stupně základních škol.

Práce je určena nejen učitelům a rodičům dětí, kterých by se mohla nová forma šikany týkat, ale i samotným dětem, které o šikaně na internetu mají malé povědomí. Tato práce slouží k pochopení jevu šikany na internetu, jeho souvislostí a jeho správné vědecké vyhodnocení.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANA

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikany na internetu, což je jeden ze způsobů „provozování“ kyberšikany. Kyberšikana je moderní forma tradiční psychické šikany, je to její moderní dítě a proto byly v úvodu teoretické části bakalářské práce definovány základní pojmy „šikana“ a „kyberšikana“, byly uvedeny jejich charakteristiky, cílové skupiny a přímé či nepřímé znaky.

Každý den se můžeme v novinách dočíst, jak hrozně se mladiství chovají k sobě a ke všemu, co je slabší; k mladším, k cizincům, starým lidem, invalidům a zvířatům. Na druhé straně jsou však dnes právě děti a mladiství nejvíce ohroženi násilím ze strany svých stejně starých či o něco starších vrstevníků. Neexistuje snad jediný mladý člověk, kterého by už jednou někdo neohrožoval. (Erb 2000. s. 15)

Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, zužování, pronásledování, byrokratické lpění na literě předpisů. Šikana na základních školách je velkým problémem. I když se snaží školy šikanu řešit, ne vždy postupují správně.

1.1 DEFINICE ŠIKANY

Šikana je zvláštní případ agrese. Šikana ve škole existovala a existuje a mnozí z nás ji považují za součást života. Šikana znamená psychické, citové, společenské nebo fyzické zneužívání. Důležitým rysem je vlastní vnímání situace – oběť se v tu chvíli cítí bezradná, bezmocná. Kritickou otázkou je rozsah škody, který byla oběti šikany způsobena. Jedna australská studie říká, že přibližně jeden z pěti žáků je pravidelně šikanován a zhruba jeden z pěti pravidelně šikanuje své ostatní. Agresor může a nemusí mít v úmyslu ublížit. (Fieldová 2009, s 24)

Šikanování je např. to, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci. Může docházet i fyzickému napadání jako je například bití, kopání. Agresor své oběti vyhrožuje, zamyká ji v místnosti a provádí další věci, které jsou jí velmi nepříjemné. Tyto incidenty se většinou opakují a pro dítě je velmi obtížné, aby se samo ubránilo. *Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Za šikanování nelze označit občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.* (Říčan 1995, s. 27)

Přesto, že zmínky o školní šikaně nalezneme již ve starší literatuře, intenzivní a systematický výzkum školní šikany začal v osmdesátých letech minulého století. Průkopníkem v této oblasti byl norský psycholog Olweus, v České republice pak prof. Říčan (Říčan 1995). Norský psycholog Olweus vytvořil standardizovaný dotazník na zjištění výskytu „tradiční“ šikany na školách, který použil pro svůj výzkum i Pavel Vacek. (Kraus 2002)

1.2 FORMY ŠIKANY

Šikanu můžeme dělit podle typu agrese, to znamená podle toho, jak k šikaně dochází. Mezi základní dělení patří:

- a) fyzická šikana,
- b) psychická šikana,
- c) smíšená šikana.

K šikaně může docházet na nejrůznějších místech. Jedná se o školy jakéhokoliv druhu, ať je zřizovatelem stát či soukromá osoba. Dochází k ní během školní výuky, ale i při přestávkách. K šikaně dochází i mimo školu, a to především při cestách do školy i ze školy, ale i na mimoškolních aktivitách. V současné době roste výskyt šikany v kyberprostoru, což je šikana pomocí textových zpráv, e-mailů, internetových chatů, ale i fotografováním na mobilní telefony a rozesílání zesměšňujících, ponižujících obrázků dalším nepřímým účastníkům kyberšikany.

1.3 ÚČASTNÍCI ŠIKANY

Za hlavní aktéry šikany označujeme agresory (útočníci, šikanující) a oběti (napadení, šikanující). Mezi další účastníky šikany můžeme zahrnout spolužáky, učitele i rodiče, kteří se na tomto procesu podílejí a nějakým způsobem ho ovlivňují. (Bendl 2003, s. 43–44) Pokud se někde v kolektivu dětí objeví šikana, dítě se ocitne v jedné ze tří rolí: role oběti, role agresora a role přihlížejícího.

1.3.1 OBĚŤ ŠIKANY

Obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Šikana hrozí například dítěti, které přijde jako nový člen do sehraného kolektivu. Není vzácností, že se dítě stane obětí šikany pro svou přednost. Častější ovšem bývá, že se dítě stává obětí šikany pro svůj handicap. Ohrožení bývá dlouhodobé a dítě často trpí celé měsíce nebo i léta. Nejjednodušší a nejlogičtější riziko spočívá v tělesné slabosti a neobratnosti oběti, v neschopnosti ubránit se napadnutí. Pohrdání skupiny vedoucí k šikaně může postihnout i dítě ze sociálně slabé rodiny, jelikož chodí oblečené ne podle poslední módy. (Říčan 1995, s. 34–35)

Jak již bylo zmíněno, obětí šikany se může stát každý člověk, tudíž i každý žák základní školy. Někdy není ani důležité, jaká oběť vlastně je, jelikož její výběr bývá nahodilý. Přesto existují na školách oběti, které mají shodné znaky a jsou opakovaně týrané. Nejsilnějším společným znakem šikanovaných je jejich zvýšená zranitelnost, je viditelná jejich bojácnost. Neumí nebo jen stěží zvládají zátěžové situace. Oběti nemusí být vždy fyzicky slabé, zpravidla však bývají méně zdatní než agresoři. (Kolář 2011, s. 141–142)

Obětí šikany se snadno stává outsider třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružit, podělit se o hračku, neschopné zaujmout, poskytnout citovou odezvu; dítě s protivným chováním, neschopné vzbudit a udržet si sympatie dětí – i dospělých. (Říčan 1995, s. 37)

1.3.2 AGRESOR

Osobnost agresora nebývá příliš často diferencovaná. Tito lidé nejsou emočně rozvinuti a mají nízkou sociální inteligenci. U šikanujících lze očekávat disharmonický rozvoj osobnosti. Uspokojení z násilného chování může mít souvislost s citovým strádáním v dětství a je násobeno tím, že byl dotyčný kdysi týrán. (Novák 2011, s. 20)

Pokud jde o fyzickou stránku, není těžké uhodnout, že jde většinou o nadprůměrně tělesně zdatné jedince, silné a obratné, a to zvláště pokud jde o chlapce. Nemusí tomu však být vždycky. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly. Agresor může pro svůj záměr získat skupinu, proti jejíž převaze je oběť bezmocná. Může dokonce šikanu vymyslet a zorganizovat, aniž by se sám oběti dotkl. (Říčan 1995, s. 31–32)

Agresoři jsou většinou velice sebevědomí. Někteří z nich mohou trpět pocity méněcennosti. Často se stává, že agresoři jsou „týráni“ jinými a svou zlost zapříčiněnou tím, že se nedokážou sami bránit, obrací proti druhým – např. proti slabším dětem ve škole, které se nedokážou jejich útoku bránit. Pokud jsou agresoři usvědčeni ze šikanování, svou vinu většinou popírají a nutí další účastníky lhát pod pohrůžkou násilí.

Kolář rozlišuje tři typy iniciátorů šikanování. **První typ** – primitivní typ, hrubý, impulzivní, má kázeňské problémy, někdy může být zapojen do gangů, které páchají trestnou činností. Jeho způsoby šikanování jsou tvrdé, mohou být cílené a slouží k zastrahování ostatních. Tento typ útočníků pochází z rodin, kde se často vyskytuje agresivita a brutalita. **Druhý typ** – tento typ útočníka je velmi slušný, kultivovaný. Bývá zvýšeně úzkostný, někdy bývá i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Jeho způsob šikanování je cílený a rafinovaný, děje se skrytě, bez přítomnosti ostatních. Tito útočníci pochází většinou z rodiny, kde je až vojenský dril bez lásky. **Třetím typem je tzv. „srandista“** – tento typ je optimistický, dobrodružný, výmluvný. Má značnou sebedůvěru. Šikanuje pro pobavení ostatních. Pochází z rodin, kde je absence duchovních a mravních hodnot. (Kolář 1997, s. 55–56)

1.3.3 ZNAKY ŠIKANOVÁNÍ

Nepřímé (varovné) znaky šikanování:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- Při přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá
- nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!

Příznaky šikanování, kterých by si měli rodiče všimnout

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechutí jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno i pozorovat strach.

- Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. „Nechte mě!“
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad.
- Zmínky o možné sebevraždě.
- Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma.
- Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.).
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

Přímé znaky šikanování:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem.
- Skutečnost, že se jim podřizuje.

- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout. (Minimalizace šikany, 2008)

2 ŠIKANANA INTERNETU

Psychická forma šikany se často realizuje prostřednictvím nových informačních a komunikačních technologií a Internetu. Využívání počítačové techniky a internetu se stává samozřejmostí nejen ve školách, ale i v domácnostech, a prevalence tohoto způsobu šikanování stále roste. K této formě šikany je především využíváno sociálních sítí, e-mailů, chatovacích aplikací, videí umístěných na internetových portálech.

Internet může šikanu zesilovat. Anonymita dodává agresorům, prostředím, ve kterém se šikana odehrává, umožňuje uvolnit skryté frustrace. Internet podporuje lidi k takovému chování, jehož by se v reálném životě neodvážili. Internetové prostředí navíc smazává rozdíly ve fyzické síle a sociálním postavením ve skupině. Rozšiřuje se publikum šikany. Videozáznam násilné scény, která trvá v tradiční šikaně několik okamžiků, může být měsíce přístupný na webových stránkách. Běžná šikana skončí, když jde dítě ze školy domů. Kybernetická šikana pronásleduje svou oběť nepřetržitě. Tento způsob šikany využívají především teenageři, kteří jsou závislí na internetu, zejména kvůli komunikaci s vrstevníky. To, že ponižující informace jsou sdíleny s ostatními, může být pro mladého člověka zničující. (Lupa.cz, 2007)

2.1 INFORMAČNÍ A KOMUNIKAČNÍ TECHNOLOGIE

Informační a komunikační technologie (dále jen ICT) můžeme popsat jako veškeré technologie, nástroje a postupy umožňující lidem komunikaci a práci s informacemi. Tento pojem označuje hardwarové (servery, počítače, komunikační a síťová zařízení, kamera, myš apod.) a softwarové (operační systém, textové editory, grafické programy, síťové protokoly apod.) prostředky pro sběr, přenos, ukládání, zpracování a distribuci dat. Dříve byl používán pouze termín IT (informační technologie), který zahrnoval veškerá elektronická zařízení, která byla schopna nějakým způsobem zpracovávat informace, avšak z tohoto pohledu se jednalo pouze o hardwarovou část těchto zařízení. Jednotlivá zařízení však spolu začala navzájem komunikovat a termín Informační technologie, byl postupem času doplněn o prvek komunikace, tzv. ICT technologie. (IT serve, 2011)

Informační a komunikační technologie a internet jsou součástí moderní doby. Setkáváme se s nimi v každodenním životě, jak při plnění pracovních povinností, ale i při využívání volného času. Ukazuje se, že mnohé děti většinu volného času tráví u počítače připojeného k internetu. ICT je přirozenou součástí života, bez které si především mladá generace nedokáže svět přestavit. Používání ICT přináší určitá rizika s negativními důsledky, se kterými se každý uživatel setkal. Mezi nejčastější patří virové útoky nebo nefunkčnost nějakého vybavení. *Mnohem nebezpečnější jsou však útoky uskutečňované agresorem prostřednictvím komunikačních prostředků ICT vůči samotné osobě uživatele, útoky vedoucí v některých případech až k vážnému narušení osobnosti oběti či k jejímu usmrcení.* (Pešat 2011, s. 33)

Díky rozšíření informační a komunikační technologií je mnoho lidí vzájemně propojeno. Agresor může provést útok na kohokoliv, kdekoliv a kdykoliv. Pokud oběť používá např. internet, je lehké na něj zaútočit. (Krejčí 2010, s. 6)

2.2 INTERNET

Co je to vlastně Internet? Tuto otázku si jistě položil každý, kdo se poprvé dozvěděl o internetu. Mohlo by se říci, že Internet je nejrychleji rostoucí komunikační médium s „nekonečnými“ možnostmi, zásobou informací a možností jejich výměny na vysoké úrovni. Internet je vlastně taková nejdokonalejší pavučina na světě, kterou organizují národní, nadnárodní a soukromé organizace. Internet je v současné době spojení několika milionů serverů se stovkami miliónů účastnických počítačů, jenž jsou vzájemně spojeny kabely (digitalizovanými, analogovými, optickými) nebo přes družice a satelity či dalšími jinými podobnými způsoby.

V Čechách se začal internet používat přibližně v roce 1989 a to na vysokých školách, kde byly využity dostupné technologie, které byly založeny na operačním systému UNIX. Opravdový začátek rozvoje internetu v Čechách začal kolem roku 1994, kdy došlo k obrovské expanzi i do běžného života! (Internet.er.cz 2012)

Průzkum připojení českých domácností k internetu provádí od roku 2001 Český statistický úřad. Z výsledků tohoto výzkumu vyplývá, že v roce 2001 mělo

internet 5,8 % domácností, v roce 2002 7,9 % domácností, v roce 2003 11 % domácností a v roce 2004 12,4 % domácností. Od roku 2005 došlo k prudkému vzestupu počtu domácností, které využívají internet. V roce 2005 to bylo 19,1 % domácností, v roce 2006 – 28,7 % domácností, v roce 2007 – 32 % domácností, v roce 2008 – 41,7 % domácností, v roce 2009 to bylo již 48,2 % domácností. Posledním sledovaným rokem je rok 2010, kdy mělo internet 58 % domácností. (ČSÚ 2012)

2.3 KYBERŠIKANA

Kyberšikana je moderním způsobem psychického šikanování. Kyberšikanu definujeme jako zneužití informačních komunikačních technologií, zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně vyvést z rovnováhy. Je to jedna z forem šikany. (E-bezpečí, 2009)

Kyberšikana (cyberbullying) je záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu. *Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.* (Kolář 2011, s. 84)

Kyberšikana je, jak již bylo zmíněno, záměrné a opakované psychické násilí. Tento způsob šikanování nezpůsobuje viditelné poranění, jako fyzická šikana, ale způsobuje psychické trauma. Způsobuje zranění, která nejsou vidět, ale jsou dlouhodobá a těžce se léčí. Tento způsob šikany rozbíjí identitu oběti, která se cítí opuštěná, ponížena a bezvýznamná. Oběť zažívá nejen virtuální, ale i skutečné vyloučení nejen ze školního kolektivu. (Těthalová 2010, s. 6)

Autoři se většinou shodují, že se jedná o opakované psychické násilí, které využívá prostředků moderní technologie. Ovšem ne vždy se musí jednat o opakované napadání oběti agresorem. V případě, že agresor vystaví nějakou fotografii, nebo urážející zprávu o oběti na internetu (např. webové stránky, sociální sítě) a tato zpráva či fotografie se začne šířit mezi ostatní uživatele, i v tomto případě se jedná o jednu z forem kyberšikany, i když se tento děj nemusí více opakovat.

2.3.1 PROSTŘEDKY KYBERŠIKANY

- **mobilní telefon** – v současné době je pomalu každý z nás vlastníkem mobilního telefonu a je stále častější, že mobilní telefony vlastní i malé děti (děti na 1. stupni základních škol). Také často dochází k soupeření o nekvalitnější mobilní telefon a o to, jaké funkce tento telefon zvládá. Už v nejběžnějším telefonu je zabudován fotoaparát, což umožňuje nahrávání své oběti a pak následně k publikování na internetu nebo rozesílání jako MMS zpráv do jiných mobilních telefonů. Tento prostředek moderní komunikace je však využívám především k zasílání výhružných SMS zpráv. Může se také jednat o opakované, vytrvalé zásobování oběti velkým množstvím zpráv. Může se také jednat o obtěžování neustálými telefonáty nebo jen prozváněním oběti. I zde může být zachována anonymita útočnicka, jelikož není v dnešní době problémem si pořídit i několik SIM karet.
- **Instant Messaging (IM)** – jedná se o rychlý způsob komunikace na internetu, který je rychlejší, než zasílání e-mailů. V České republice se pro tento způsob komunikace využívá nejčastěji Skype nebo ICQ. Dalšími prostředky IM jsou MSN, Yahoo, messenger. Tyto aplikace umožňují komunikaci formou on-line zpráv nebo hovorů. Jedná se o rychlý a efektivní způsob udržování kontaktu s ostatními. Tato služba může být stejně jako SMS zprávy zneužity k zasílání zpráv s výhružkami, zastrašováním nebo obtěžováním. Mnozí z účastníků těchto komunikací si neuvědomují, že online texty mohou být ukládány. Útočník může texty zkopírovat a rozeslat ji pomocí emailu stovce lidí. Další nebezpečím může být to, že někdo získá přístupové heslo k cizímu účtu, a ten pak zneužije k rozesílání nějakého nepatřičného obsahu nebo k získávání informací o lidech z cizího listu kontaktů. (Minimalizace šikany, 2008)
- **e-mail** – e-mail je jednou z nejrozšířenějších služeb internetu, pomocí které je možné zasílat elektronické dopisy, obrázků, různých dokumentů. Tento přenos dat je velmi rychlý, levný a lze ho poslat po celém

světě. V současnosti je velmi snadné si zřídit e-mailovou adresu a to i pod cizí identitou, která je pak využívána k páčání kyberšikany.

- **komunitní síť** (Facebook, Libimseti) – jinak řečeno sociální síť, což jsou informační síť poskytované internetovými portály, které umožňují vytvářet virtuální společenství. Sociální síť poskytují prostor pro navazování sociálních vztahů, komunikaci, vzdělávání a jakoukoliv lidskou činnost, kterou lze virtuálně realizovat. (Krejčí, Kopecký 2011, s. 22) Vzhledem k prudkému rozvoji sociálních sítí se dá předpokládat, že se bude zvyšovat počet útoků pomocí sociálních sítí. Služby sociálních sítí umožňují snadné spojení s ostatními a možnost sdílení fotografií a zábavy. Může zde docházet ke zneužití k rozšiřování pomluv. Uživatelé těchto sítí se předhánějí v tom, kdo bude mít nejvíce přátel a to může vést i k tomu, že přijmou „žádost o přátelství“ od člověka, kterého neznají a tím mu poskytnout přístup k jeho osobním informacím. Na sociálních sítích lze vytvořit účet i pod cizí identitou, což umožňuje agresorům zachovat si anonymitu a zároveň sledovat svou oběť. (Rogers 2011, s. 34) Sociální síť poskytují velký prostor pro nebezpečné komunikační praktiky, jednou z nich je i kyberšikana.

2.3.2 FORMY KYBERŠIKANY

Kyberšikana většinou začíná jako tradiční šikana. Její projevy vychází z projevů psychické šikany, jako je např. ponižování, provokování, vyhrožování nebo vydírání.

Mezi nejznámější formy kyberšikany patří:

- a) **Krádeže identity = IMPERSONATION** – zneužití cizí identity ke kyberšikaně nebo dalšímu sociálně patologickému jednání.
- b) **Obtěžování = HARASSMENT** – opakovaným prozváněním, voláním nebo psaním zpráv)

- c) **Ponižování a pomlouvání = DENIGRATION** v rámci webových stránek, sociálních sítí, blogů.
- d) **Provokování a napadání uživatelů v on-line komunikaci = FLAMING/BASHING** především v rámci veřejných chatů a diskuzí.
- e) **Publikování ponižujících záznamů nebo fotografií** v rámci webových stránek, MMS zpráv a sociálních sítí.
- f) **Vyloučení z virtuální komunity = EXCLUSION**, vyloučení ze skupiny přátel v rámci sociální sítě.
- g) **Ztrapňování pomocí falešných profilů** v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek. (Krejčí 2010, s. 15)

Často ovšem dochází ke kombinování výše uvedených forem kyberšikany. Agresor používá při kyberšikaně různých technik k provedení útoku. Společným zastřešujícím znakem je ovšem úmyslné napadání oběti s cílem ji ublížit. (Pešat 2011, s. 37)

A. Krádeže identity, zneužití cizí identity ke kyberšikaně

Při tomto způsobu kyberšikany dochází k tomu, že útočník získá přístup k cizímu elektronickému účtu a ten následně zneužije ke kyberšikaně jeho majitele. Dochází např. k zasílání materiálů a komentářů pod cizím jménem. Pod jménem své oběti útočník zasílá zprávy s nevhodným obsahem. Jsou to například urážky, zprávy s rasistickým podtextem, dětská pornografie, chybně vypracované úkoly. Může se také jednat o manipulaci s profily, kdy dochází ke zveřejňování nepravdivých či pomlouvacích informací o majiteli. (Rogers 2011, s. 35), (Krejčí 2010, s. 17–18)

Do této formy kyberšikany patří také zneužití osobních a kontaktních údajů k účtu oběti agresora. U tohoto způsobu šikany dochází jak k útokům přímým, kdy útočník kyberšikanuje svou oběť přímo tím, že mu maže zprávy nebo kontakty, tak nepřímým,

kdy se agresor snaží dostat oběť do „úzkých“. Jménem oběti uráží jiné osoby, páchá pod identitou oběti trestnou činnost, čímž vystavuje oběť dalšímu tlaku ze strany jiných osob než je účastník (Krejčí 2010, s. 18)

Příklad: Martin dal heslo od svého e-mailového účtu svému kamarádovi, protože chtěl pomoci s problémem, kterému nerozuměl. Kamarád začal jeho e-mailový účet využívat k šikaně jiných spolužáků zasíláním urážejících zpráv. Martin musel vynaložit mnoho úsilí, aby ostatním spolužákům, rodičům i učitelům vysvětlil, že on tyto zprávy neposílal.

B. Obtěžování

Jedná se o opakované posílání útočných, urážlivých nebo nevyžádaných zpráv. Útočník se snaží vyvést oběť z rovnováhy tím, že jí opakovaně telefonuje, prozvání jí nebo jí píše zprávy. Cílem útočníka je „otravovat“ oběť, čímž ji znepríjemňuje život. Tento způsob chování může přerůst v nebezpečné pronásledování oběti, které se označuje termínem „Stalking“. (Krejčí 2010, s. 20)

Příklad: Petra se kamarádila s Karlem. Když se spolu pohádali a Petra se již nechtěla s Karlem bavit, začal ji Karel posílat z telefonního čísla, které Petra neznala, urážlivé zprávy, v noci ji stále prozváněl. Pokud se stalo, že telefon Petra zvedla, bylo na druhé straně ticho. Nejvíce se tak dělo v nočních hodinách.

C. Ponižování a pomlouvání v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek

Při této formě šikany na internetu se snaží útočník poškodit pověst oběti a narušit její doposud vytvořené vztahy a to pomocí zveřejňování nepravdivých informací. Oběť je agresorem urážena a ponižována, je například veřejně kritizován její vzhled, oblékání či její chování. Tímto projevem šikany na internetu trpí nejen děti, ale v poslední době se oběťmi stávají i učitelé. Pomlouvání a ponižování může probíhat i v osobní komunikaci mezi dvěma či více lidmi např. v rámci SMS zpráv či v telefonním hovoru. Ovšem tento způsob ponižování a pomlouvání není oproti výše zmíněnému

veřejně přístupný a oběť se zpravidla o ní nedozví. Počet osob zapojených do pomlouvání či ponižování v rámci soukromé komunikace nebude pravděpodobně tak velký, jako je to v případě publikování stejně ponižujících materiálů na veřejně přístupném místě, jako je tomu u sociálních sítí či webových stránek. (Krejčí 2010, s. 17)

Příklad: Robert vytvořil internetové stránky „Nesnášíme Petra Koudelku“. Na stránku dával Petrovi karikatury, vtipy o jeho osobě, pomluvy a ponižující ankety, do kterých se zapojovala celá třída, ale i škola, kam Petr chodil. O této stránce se později také dozvěděl Petr. (Kopecký, Krejčí 2010, s. 9)

D. Provokování a napadání uživatelů v on-line komunikaci

Jedná se o vzájemné urážení a nepřátelství mezi uživateli nástrojů on-line komunikace (např. diskuse, chat, email, sociální sítě), kteří se vyjadřují k problémům reálného světa (sport, politika, náboženství nebo problémy, které rozdělují společnost). Cílem těchto útoků je rozčlít ostatní uživatele nebo je urážením vtáhnout do podobného způsobu komunikace. V případě, že dojde k ignoraci tohoto způsobu komunikace, může se agresor pokusit zablokovat diskusi tzv. „tapetováním“, což je zahlcení dané služby opakovaným vkládáním textu. (Kopecký, Krejčí 2010, s. 10)

Příklad: Karel měl volnou chvíli, a proto začal brouzdat internetem. Narazil na stránky, které se zabývaly náboženstvím. Zapojil se do on-line komunikace, která zde právě probíhala. Ostatní účastníci komunikace se snažili na jeho urážlivá slova nereagovat, a proto začal Karel zahlcovat tuto komunikaci neustálým vkládáním textu.

E. Publikování ponižujících záznamů nebo fotografií

Další možností je happy slapping. Tato nová forma kyberšikany se objevila v roce 2005 v Londýně. Jedná se o nahrávku fyzického útoku na oběť, která nic netuší a o pořízení záznamu reakce oběti na tento útok. Potom se následně nahrávka publikuje na internetu. Vzhledem k nebezpečnosti happy slappingových útoků začaly některé

státy pracovat na legislativních opatřeních. Ve Velké Británii byl takovýto útok poprvé potrestán až v roce 2008. (Krejčí 2010, s. 16)

Dle Rogersové Happy slapping znamená nahrávání a následné sdílení videozáznamů fyzických útoků. Tento výraz se dá do češtiny volně přeložit jako „veselé fackování“. Pachatel pomocí mobilního telefonu pořídí fotografie či video, které je možné přes internet poslat dále. Tímto způsobem pachatel svou oběť zastrahuje a zahanbuje. Jedná se o běžný a pravděpodobně nejčastější způsob kyberšikany. (Rogers 2011, s. 33)

Příklad: Tři chlapci 7. třídy zatáhli svého spolužáka na záchod a začali mu zde nadávat a nakonec mu strkali hlavu do záchodové mísy. Jeden z chlapců toto jednání natáčel na mobilní telefon. Jeden z útočníků poté získanou nahrávku zveřejnil na stránkách YouTube. Na tuto skutečnost upozornili i své spolužáky.

F. Vyloučení z virtuální komunity

Jedná se o hrubé a záměrné vyloučení oběti z on-line skupiny. K této formě šikany na internetu dochází na sociálních sítích, chatech. Agresor vyloučí z komunity svou oběť, neumožní jí přístup do virtuální komunity, kam by jinak oběť patřila.

Příklad: Žáci 7. třídy si založili stránku na sociální síti. Téměř všichni žáci ze třídy si na stránce svůj profil. Jedné z žákyň, která nebyla ve třídě oblíbená, neumožnili ke stránce přístup. Bylo to pro ni velmi ponižující. Dívka navíc zjistila, že jí ostatní spolužáci na této stránce pomlouvají a urážejí. (Kopecký, Krejčí 2010, s. 11)

G. Ztrapňování pomocí falešných profilů

Ke ztrapňování pomocí falešných profilů dochází především na sociálních sítích, blozích nebo jiných webových stránkách. Agresor si jménem oběti vytvoří falešnou osobní stránku nebo elektronický účet, kde potom o oběti zveřejňuje lživé informace (smyšlené záliby, sexuální orientaci, informace o její rodině), které jí mají poškodit.

Příklad: Petra si chtěla založit stránku na sociální síti. Zjistila ale, že už tam svou stránku založenou má. Na této stránce má umístěnou i svou fotografii. Po

přečtení informací o své osobě se zhroutila. Stránky byly plné lží a pomluv, některé informace byly velmi urážlivé. Hanlivá byla i většina vzkazů od ostatních uživatelů sociální sítě, kteří její stránku navštívili. (Krejčí 2010, s. 13)

2.3.3 ÚČASTNÍCI ŠIKANY NA INTERNETU

Věková struktura účastníků kyberšikany je velmi široká. Výzkumy se ovšem nejvíce soustředí na žáky základních škol a studenty středních škol. Tato bakalářská práce se také zabývá výzkumem kyberšikany u dětí školního věku, proto bude popis účastníků šikany na internetu zaměřen na tuto cílovou skupinu.

A. ÚTOČNÍK

Ve virtuálním světě většina útočníků vystupuje pod přezdívkou (nickem), zůstává tudíž anonymním. Pro svou oběť používají neznámé e-mailové adresy, telefonní čísla. Agresor je velmi znalý ICT, proto pro něj není problémy vytvářet nové identity. Oběť má pak malou šanci přijít na to, kdy na ní útočí. Anonymita nahrává útočníkovi v tom, že se cítí nepolapitelný a jeho agrese se může vůči oběti stupňovat. Anonymita však může být často zdánlivá, protože totožnost útočníků lze v některých případech s využitím vhodné technologie odhalit. Většinou ale bývá velmi obtížné agresora vystopovat. Také je zde problém v legislativě ČR, jelikož mnohé z projevů šikany na internetu nijak neřeší, tudíž oběť nemůže vždy počítat s pomocí výkonných orgánů jako je policie. (E-bezpečí, 2009)

Původcem šikany na internetu se může stát každý, kdo má potřebné znalosti informačních a komunikačních technologií. Z mnoha výzkumů vyplývá, že útočníci tráví více času na internetu a to bez dozoru rodičů. Dle výzkumu projektu minimalizace šikany vyplývá, že 51 % útočníků bylo ze stejné třídy, jako oběť a 27 % agresorů bylo ze stejné školy, ale z jiné třídy. *Lze předpokládat, že u dětí školního věku je kyberšikana především doplňkovým jevem k tradičnímu šikanování, u kterého je totožnost pachatele známá.* (Krejčí 2010, s. 11–12) Pachatelé internetové šikany jsou také obvykle původci tradičního šikanování.

Nepřímé ukazatele pro to, že dítě může elektronicky šikanovat:

- dítě rychle vypíná monitor nebo zavírá programy v počítači, když se přibližuje dospělý člověk (např. rodič),
- dítě u počítače tráví dlouhé hodiny v noci,
- je rozčílené, když nemůže používat počítač,
- dítě se u počítače přehnaně směje,
- snaží se vyhybat hovorům o tom, co na počítači dělá,
- používá několik on-line účtů nebo adres, které nejsou ani jeho,
- ve škole mohou být při hodinách informatiky okolo tohoto dítěte soustředěny smějící se hloučky žáků. (Člověk v tísni, 2009, s. 54)

B. OBĚŤ

Stejně jako je tomu u útočníků, tak i u obětí není důležité, kolik jim je let, jakého jsou pohlaví, jakou mají fyzickou sílu, či jaké mají postavení v sociální skupině. Jaký je tedy profil oběti? Obětí se často stávají děti, které jsou na internetu závislé. Sociální kontakty navazují především prostřednictvím virtuálních světů, jelikož ve skutečném světě moc kamarádů nemají. Jsou to také často oběti tradiční šikany. Oběti šikany na internetu bývají málo obeznámeny s riziky spojenými se zneužitím ICT. Tyto děti často riskují a na internetu zveřejňují své osobní údaje či sdílí své fotografie. I pro oběti platí, že se samy stávají pachatelí šikany na internetu nebo jejími pozorovateli. (E-bezpečí, 2009)

Přímé ukazatele toho, kdy může být dítě šikanováno na internetu:

- dítě náhle přestane používat počítač,
- často mění chování a nálady,
- před cestou do školy trpí bolestmi břicha nebo hlavy,
- je nervózní nebo nejisté při čtení e-mailů,

- nechce chodit do školy nebo vůbec mezi lidi,
- je rozčilené nebo frustrované při odchodu od počítače,
- vyhýbá se rozhovoru o tom, co dělá na počítači,
- dítě se stane nepřírozně uzavřené vůči kamarádům nebo rodině,
- chodí „za školu“,
- zhorší se jeho prospěch ve škole,
- pobývá v blízkosti učitelů,
- vystupuje ustrašeně,
- má smutnou náladu,
- je apatické, někdy naopak nezvykle agresivní,
- ztratilo zájem o učení,
- má poruchy soustředění,
- vrací se ze školy pozdě,
- špatně usíná, má noční můry. (Člověk v tísní 2009, s. 53–54)

2.3.4 KOLERACE MEZI KYBERŠIKANOU A TRADIČNÍ ŠIKANOU

Vztah mezi kyberšikanou a tradiční nepřímou šikanou existuje. Kyberšikana není samostatný fenomén, ale je to jeden způsob psychické (nepřímé) šikany. Kyberšikana má s běžnou psychickou šikanou stejné charakteristické znaky. Oba způsoby šikany se dějí záměrně s cílem ublížit oběti. Dějí se opakovaně, zahrnují psychické násilí, včetně symbolické agrese. Jejich dopady nejsou ihned vidět, jelikož nezpůsobují šrámy a modřiny, neteče při nich krev. Vyvolávají psychická traumata, ale tyto zranění bývají velice hluboká a obtížně léčitelná. Ničí identitu oběti, která se cítí opuštěná, ponížená a bezvýznamná. Prožívá nejen virtuální, ale i skutečné vyloučení ze školního společenství. (Kolář 2011, s. 86) Janošová ve svém článku uvádí, že kyberšikana není pouze důsledkem vývoje nových technologií, ale jedná se spíše o novou formu tradiční šikany. (Janošová 2011, s. 122)

Kyberšikana se od šikany, kdy jsou oběť a agresor v přímém kontaktu, často doslova tváří v tvář, liší tím, že agresori mohou zachovat určitý odstup od svých obětí. Tento odstup umožňuje agresorům anonymitu a vyvolává v nich pocit bezpečí,

že na něj nikdo nepříjde. Pro agresory je i snazší zapomenout na své chování a snižuje pocit viny, protože nevidí újmy, které svým chováním způsobil. Naopak oběť, která nezná pachatele, ztrácí důvěru k ostatním lidem ve svém okolí. Používané zbraně při kyberšikaně umožňují se podílet na šikaně obrovskému publiku, kteří ani nemusí mít v úmyslu šíření urážlivých či poškozujících informací o oběti. Jedním z nejdůležitějších odlišností kyberšikany od tradiční šikany je, že šikana na internetu či pomocí mobilního telefonu může probíhat kdekoliv a kdykoliv a to i v prostředí domova, kde se jinak oběť cítí bezpečně. Oběti tak mívají pocit, že se nemohou nikde schovat, nikomu věřit, a že nejsou nikde v bezpečí. (Rogers 2011, s. 32)

Vágnerová vidí i další rozdíl mezi fyzickou šikanou a šikanou na internetu. Spatřuje ji v opakování útoků. Tvrdí, že i v případě dlouhodobé fyzické šikany je každá její jednotlivá akce vždy jednorázovou a je tedy svým způsobem ukončenou záležitostí. U šikany pomocí internetu je tomu naopak. Oběť obdrží urážlivý email, či jí někdo pošle odkaz na webové stránky, kde jsou o ní zveřejněny urážlivé informace, či je na nich zveřejněn ponižující materiál. Tyto urážky či ponižující materiál se oběti stále znovu vybavují, může se na webové stránky stále dívat, či si pročítat email. Takovéto útoky jsou tudíž neukončené a mohou působit trvale. *Oběť pak žije s pocitem trvalého tlaku a nekončícího nebo stále vracejícího ataku.* (Vágnerová 2009, s. 95)

Výzkum Nadace O₂ potvrdil souvislost kyberšikany s celkovým klimatem a vztahy a tudíž i s klasickou šikanou. Pro vznik šikany na internetu, ale i pro klasickou šikanu, je nejdůležitější postavení dítěte ve třídě. Je tedy důležité, jak je dítě v kolektivu spokojeno a kolik má kamarádů. Průzkum Nadace O₂ ukázal, že 8 % dětí (což představuje 62 000 dětí v ČR) není ve své třídě spokojeno a 3 % dětí (téměř 23 000 dětí v ČR) nemá ve třídě žádného kamaráda. (Nadace O₂ 2009–2010)

2.3.5 PREVENCE ŠIKANY NA INTERNETU

Při prevenci kyberšikany se vychází z toho, že kyberšikana je jednou z forem tradiční šikany a to šikany psychické. Podstata a řada mechanismů jsou u psychické šikany a kyberšikany společné. Obě formy šikany se dějí záměrně a opakovaně. Společným rysem je to, že ani jedna z nich nezpůsobují šrámy a modřiny, i když

„šrámy“ na duši zůstávají. Člověk se cítí bezvýznamný, poníženy. Jak kyberšikana tak i tradiční psychická šikana mají spojitost s půdou školy. Abychom věděli, jak se bránit šikaně na internetu, měli bychom znát poznatky o tradiční šikaně. Při prevenci šikany na internetu je nutné brát v potaz hlavní odlišnosti obou druhů šikan. Jak již bylo v předchozí kapitole řečeno, existují rozdíly mezi šikanou na internetu a tradiční psychickou šikanou. Jedním z rozdílů je, kde k šikaně dochází. U tradiční psychické šikany se jedná především o půdu školy či třídy a může zde dojít i přímému kontaktu, kdežto kyberšikana se odehrává bez přímého kontaktu a ve virtuálním světě (internet, mobilní telefony) a to především v prostoru domova, kde by se měl člověk cítit bezpečně. Dalším důležitým rozdílem je používání zbraní. U tradiční šikany se jedná o dopisy či telefony, u kyberšikany jsou využívány informační a komunikační technologie (internet, mobilní telefon). Použitím těchto moderních zbraní dochází k drtivému dopadu na oběť, jelikož ji umožňují pronásledovat kdekoli a kdykoli a dovolí podílet se na šikaně rozsáhlému publiku. (Kolář In Rogers 2011, s. 8–9)

Abychom dokázali předcházet šikaně na internetu, je nutné se v problému šikany orientovat. Především by mělo docházet k primární prevenci, která se uplatňuje tam, kde ještě k šikaně na internetu nedošlo. Primární prevence spočívá v informovanosti dětí, jak se mají v prostředí internetu chovat. Obecný rámec chování v internetovém světě vymezuje tzv. netiketa. Je to souhrn doporučení pro slušné chování na internetu. Existují určitá pravidla pro bezpečné užívání internetu, jejichž dodržováním se může snížit riziko šikany na internetu.

Mezi nejdůležitější pravidla chování na internetu patří:

- je nutné respektovat ostatní uživatele,
- je nutné být opatrný při komunikaci na internetu a neposílat někomu, koho neznáme, svou fotografii či intimní osobní údaje,
- dobře si rozmyslet co odesíláme a komu,
- udržovat hesla k e-mailu v tajnosti a nesdělovat je ani kamarádovi,
- nedávat nikomu své osobní údaje, adresu ani telefon,
- nevěřit každé informaci, která se na internetu objeví,
- seznámit se s pravidly chatu či diskuse,

- nikdy se neodpovídá na neslušné a vulgární vzkazy či e-maily,
- nedomlouvat si schůzku na internetu, aniž by o tom věděl někdo jiný (nejlépe rodiče),
- seznámit se s riziky, které souvisí s elektronickou komunikací. (Člověk v tísni 2009, s. 42–43).

K primární prevenci by mělo docházet nejen ve škole, ale i v rodině. Rodiče by měli děti seznámit s pravidly, která si dohodnout při užívání internetu. Je nezbytné, aby rodiče zakázali dětem přístup na nevhodné stránky. Dalším preventivním krokem je dohoda o čase stráveném dítětem u počítače. Je důležité, aby rodiče upozornili své děti na rizika, která se na internetu skrývají a seznámili je s chováním v kyberprostoru. Je nutné, aby rodiče se svými dětmi navázali vztah důvěry a ubezpečili je v tom, že se na ně mohou vždy obrátit s jakýmkoliv problémem, který se pokusí vyřešit spolu.

Podle výzkumů kyberšikana obvykle doprovází tradiční šikanu a to znamená, že útočník je ve většině případů ze stejné školy jako oběť, na což poukazují mnohé výzkumy zaměřené nejen na tradiční šikanu tváří v tvář, ale i na šikanu na internetu. Vzhledem k této skutečnosti je nutné, aby se prevencí zabývala i škola. Jak postupovat při prevenci šikany i kyberšikany je zakotveno v Metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/2008-6. Příloha č. 7 tohoto metodického pokynu je celá věnována kyberšikaně. V této příloze je pedagog seznámen nejen s pojmem kyberšikana, ale s postupy a metodami, jak kyberšikaně předcházet či jak ji řešit. V tomto dokumentu je také uvedeno, jak by se měla zachovat případná oběť šikany na internetu či její rodič. (MŠMT 2012)

Prevence sekundární je taková prevence, která nastupuje v případě zjištění šikany na internetu. Jak by mělo dítě postupovat, když se stane obětí šikany? Aby došlo ke snížení intenzity útoku, je nutné ukončit komunikaci s útočníkem. I přesto, že lidé mají v sobě zakořeněnou potřebu bránit se, není to v tomto případě ta nejvhodnější reakce. Další možností je blokování útočníka k účtu či telefonnímu číslu a nahlášení jeho chování poskytovateli či správci služby na internetu. Je vhodné identifikovat útočníka, ovšem nemělo by tím být zabráněno ukončení komunikace s útočníkem. Nejdůležitějším krokem je oznámení útoku dospělým osobám. Vzhledem k tomu,

že se oběť útoků může cítit ponížena a zranitelná, má obavy z reakcí okolí, a proto se často snaží vyřešit problém šikany na internetu sama. Pro účely vyšetřování je nezbytné uchovávat si důkazy šikany na internetu (odkazy na internetové stránky s problematickým obsahem, e-mailové zprávy, zprávy z chatu apod.).

Jak mají školy postupovat v případě zjištění šikany na internetu, naznačují různé metodické pokyny. Jedním z nich je metodický pokyn Poradenského centra pro drogové a jiné závislosti v Brně, které se zaměřuje na primární a sekundární prevenci. V následujícím textu je uvedeno, jak by měl pedagog postupovat při zjištění kyberšikany:

- A.** Důkladně vyšetřit všechny incidenty tak, aby mohlo dojít v případě nutnosti ke kázeňským postihům těch studentů, kteří se kyberšikany dopustili. Po identifikaci aresora je důležité zvolit takové řešení, které odpovídá závažnosti prohřešku a důsledkům, které způsobil.
- B.** Ponechávat si veškeré důkazy šikany na internetu. Je vhodné založit si složku, ve které budou založeny veškeré snímky obrazovky, zprávy, záznamy apod. Takto je možné demonstrovat závažnost chování a jeho dopadu na školu.
- C.** Zajistit podporu a pomoc externího pracovníka, se kterým má škola navázanou spolupráci, nevyjímaje pracovníka represivního orgánu.
- D.** Informovat rodiče kyberagresora o tom, že chování jejich dítěte je bráno vážně a na škole nebude tolerováno.
- E.** Poučit rodiče o tom, že mohou kontaktovat právníka vzhledem k tomu, že některé případy kyberšikany nespádají do kompetence školy. V těchto případech mohou rodiče řešit situaci jinými cestami, jako například žalobou na kyberagresora u občanského soudu za obtěžování, úmyslné vystavování nepříjemným zážitkům, stresu atd.
- F.** Kontaktovat mobilního operátora v případech kdy se kyberšikana odehrává prostřednictvím mobilního telefonu.

- G.** Kontaktovat a spolupracovat se sociálními sítěmi nebo jakýmkoli jiným webovým prostředím, kde ke kyberšikaně došlo, jelikož jejich zaměstnanci spolupracují při řešení kyberšikany a mohou asistovat při odstranění závadného obsahu.
- H.** Poprosit o radu ostatní školy, jak ony v minulosti řešily podobné případy.
- I.** Používat kreativní strategii neformálních řešení, obzvláště v případech méně závažných forem kyberšikany, které nevyústily do závažné újmy oběti. Je možné od studentů požadovat, aby vytvořili plakáty proti kyberšikaně a vyvěsili je po škole. Starší žáci mohou připravit přednášku pro mladší spolužáky. Je důležité, aby byla kyberšikana odsouzena a dát tím vědět všem ve škole, že šikana v jakékoliv formě je špatná a nemorální. (Jurková 2010, s. 14–15)

2.3.6 NÁSTROJE PRO ŘEŠENÍ ŠIKANY NA INTERNETU

V České republice prozatím neexistuje žádný právní předpis, který by se speciálně zabýval otázkou šikany nebo kyberšikany. Termín šikana a kyberšikana tedy zákon nezná. Existuje však řada dokumentů, které s šikanou i kyberšikanou a jejich řešením souvisí:

- Listina základních práv a svobod
- Listina základních práv EU
- Úmluva o právech dítěte
- Školský zákon
- Občanský zákoník
- Zákon o ochraně osobních údajů
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí
- Trestní zákoník
- Přestupkový zákon
- Zákon o soudnictví ve věcech mládeže
- Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky.
(Krejčí 2010, s. 55)

I když není kyberšikana vymezena jako samostatný trestný čin, její pachatel se může dopouštět řady dalších trestných činů nebo přestupků, jejichž řešení přesahuje kompetence školy. Policie by se do řešení kyberšikany mohla zapojit, pokud je chování agresora velmi závažné a existuje podezření ze spáchání trestného činu (např. vyhrožování fyzickým násilím, nabádání ostatních k násilí na další osobě, vyhrožování smrtí, vydírání, porušení práva na ochranu osobnosti, zneužití osobních údajů atd.). Pokud sama škola nemá dostačující nástroje k vyřešení problému, je možné využít policie k účinnějšímu „postrašení“, kdy si Policie ČR může původce kyberšikany pozvat k vysvětlení. Na policii se mohou obrátit i rodiče oběti šikany na internetu, pokud nejsou spokojeni s řešením školy.

2.3.7 INFORMACE O ŠIKANĚ NA INTERNETU

Vzhledem k tomu, že je v dnešní době kyberšikana již známější fenomén, lze k ní najít mnoho materiálů a informací a to především na internetových stránkách. Jejím výzkumem a prevencí se také zabývalo několik projektů a občanských sdružení, mezi jejichž výstupy patří i informativní webové stránky, odborné publikace a výzkumné zprávy. Tímto druhem šikany se zabývají i laici, a proto vznikají i amatérské webové, jejichž autory jsou i uživatelé informačních a komunikačních technologií z řad dětí a mladistvých. Všechny vybrané a dále uvedené webové stránky se shodují nejen na definici kyberšikany, ale také na prevenci a opatření.

Projekt Minimalizace šikany – <http://www.minimalizacesikany.cz>

Cílem projektu Minimalizace šikany je ukázat cestu, jak účinně snížit výskyt šikany na škole. Nabízí program k širokému použití na základních a středních školách v celé České republice. Povědomí o šikaně šíří také mezi dětmi a rodiči. V posledních letech se také věnuje fenoménu kyberšikany. Mezi aktivity tohoto projektu patří i výzkumy prováděné na téma šikana, ale i kyberšikana.

Projekt E-Bezpečí – <http://www.e-bezpeci.cz/>

Projekt patří pod Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, které na něm spolupracuje s dalšími

organizacemi. Projekt se zaměřuje na nebezpečné internetové jevy, které ohrožují nejen dětské uživatele internetu. Na těchto internetových stránkách lze nalézt informace o kyberšikaně, ale i jiných forem obtěžování na internetu (sexting, kybergrooming, kyberstalking). Člověk se zde seznámí s riziky sociálních sítí, se zneužíváním osobních údajů v prostředí internetu.

Projekt realizuje různé vzdělávací akce nejen pro žáky a učitele, ale také pro sociální pracovníky, policisty a rodiče. Také se zabývá výzkumem, provozuje online poradnu a vydává publikace a různé informační letáky. Práce na projektu byla zahájena v roce 2008. Tyto stránky patří mezi nejpropracovanější a umožňují oběti šikany na internetu vyhledat účinnou pomoc a poskytují velice důležité rady.

Projekt Saferinternet.cz – <http://www.saferinternet.cz/>

Jedná se o projekt Národního centra bezpečnějšího Internetu, který je členem celoevropské sítě národních osvětových center bezpečnějšího internetu INSAFE a mezinárodní sítě horkých linek INHOPE. Snaží se o zvýšení povědomí a propagaci zodpovědného chování na internetu, informuje o projevech ohrožujícího chování v online prostředí a poskytuje rady, jak se jim vyhnout. Na těchto webových stránkách je možné nahlásit nevhodný a nezákonný obsah vyskytující se na internetu. Podporuje vzdělávání a výzkum v oblasti bezpečného užívání internetu a prevence internetové kriminality. Pořádá školení, semináře a konference nejen pro odbornou veřejnost, ale i pro žáky a rodiče. Tyto stránky informují o akci Safer Internet Day – Den bezpečnějšího internetu. Po celém světě připadá tento den každý rok na druhý den v druhém týdnu měsíce druhého měsíce roku. Letos se tedy tento den oslavil 7. února 2012.

Projekt Saferinternet.cz má čtyři hlavní aktivity – krizové centrum a linku pomoci pro oběti internetové kriminality *pomoconline.cz*, kontaktní centrum pro příjem nezákonného obsahu *horká-linka.cz*, vzdělávací stránky *bezpečně-online.cz* a *Saferinternet.cz – Akademii*, která se stará o pořádání přednášek a jiných akcí centra.

Linka bezpečí ONLINE (Internet Helpline) zahájila svou činnost na začátku roku 2007. Jejím cílem je poskytovat dětem a dospívajícím první pomoc formou

psychologické a sociální asistence při práci s internetem. Jedná se především o případy, kdy děti pociťují znepokojení a ohrožení během prohlížení webových stránek, při chatování a hraní her nebo když jsou obtěžovány prostřednictvím mobilu či jiných komunikačních médií. Linka bezpečí ONLINE je první obdobně specializovanou linkou krizové intervence v ČR.

Stránky www.nebudobet.cz

Tyto stránky patří Občanskému sdružení Rizika internetu a komunikačních technologií (alias Nebud' oběť!) a zaměřují se na preventivní osvětu žáků základních škol, pedagogů a rodičů v problematice nebezpečného užívání Internetu a komunikačních technologií. Varuje před možným zneužitím osobních údajů a seznamuje s novými fenomény kyberprostoru, jakými jsou například sexting, grooming, phishing, happy slapping. Toto sdružení se věnuje natáčení videoklipů, tvorbě komixů a vzdělávacích programů. Realizuje přednášky a mezinárodně kooperační projekty.

Stránky www.kybersikana.eu

Tyto stránky založily dvě studentky třebíčského gymnázia. Dívky se svými internetovými stránkami vyhrály národní kolo Evropské soutěže o nejlepší dětský obsah online a byly také kladně hodnoceny mezinárodní porotou celoevropského kola. Svůj projekt prezentovaly na různých konferencích, naposledy v říjnu 2011 na Safer Internet Fóru v Lucembursku. Nejenže studentky vytvořili internetové stránky zabývající se kyberšikanou, ale také provádí prevenci v této oblasti na školách na Třebíčsku. Na svých přednáškách promítají dětem prezentace a pouštějí názorná videa, která natočily se svými kamarády.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 VÝZKUM ŠIKANY NA INTERNETU

V praktické části bylo provedeno dotazníkové šetření zaměřené na šikanu a kyberšikanu na dvou základních školách. Záměrem bylo zjistit prevalenci šikany na internetu u žáků vybraných škol a také najít případnou souvislost mezi tradiční šikanou a šikanou na internetu. Dalším úkolem bylo zjistit, zda jsou žáci dotčených škol dostatečně informováni o kyberšikaně a možnostech jejích řešení. Na základě zjištěných údajů byla formulována doporučení pro prevenci v praxi.

Dílním cílem práce bylo získání odpovědí na výzkumné otázky:

- Existuje souvislost mezi nekybernetickými a kybernetickými formami šikany?
- Vědí respondenti, u koho hledat pomoc v případě šikany (nekybernetické i na Internetu)?

Výsledky výzkumu byly vyhodnoceny a jsou uvedeny v závěru této práce. Z výsledků výzkumu byly vyvozeny návrhy doporučení pro praxi.

3.1 HYPOTÉZY

Na základě údajů získaných při rešerši doporučené literatury, které jsou přehledně uvedeny v teoretické části práce, byly formulovány následující výzkumné hypotézy:

H1: Prevalence šikany na internetu je stejná nebo vyšší než prevalence nekybernetických forem šikany.

Tato hypotéza se opírá především o představu, že šikanování na internetu je snazší než šikanování v osobním kontaktu a navíc se lépe skrývá v anonymitě Internetu.

H2: Oběti a agresori šikany na internetu se vzájemně znají.

Tato hypotéza vychází z v poslední době publikovaného názoru, že kybernetické formy šikany jsou pouze pokračováním nekybernetických forem.

H3: Oběti šikany na internetu se se svým problémem učitelům nesvěřují.

Tato hypotéza vychází z publikovaných tvrzení o tom, že děti nevěří v možnosti dospělých řešit problémy související s moderními technologiemi, v našem konkrétním případě navíc zneužitými k páchání šikany.

3.2 POUŽITÁ VÝZKUMNÁ METODA

Použitou výzkumnou metodou bylo dotazníkové šetření. Byl navržen a realizován on-line dotazník přístupný pomocí webového prohlížeče, který respondenti vyplnili pomocí počítačů připojených k Internetu. Při formulaci dotazníkových otázek byl zohledněn věk respondentů. Zadaná data byla uložena do tabulek a následně vyhodnocena základními metodami popisné statistiky. Výsledky jsou prezentovány formou komentovaných tabulek a grafů.

3.3 ON-LINE DOTAZNÍK

Byl vytvořen webový dotazník, který byl zaheslován, aby bylo znemožněno jeho vyplnění neautorizovanými respondenty, kteří se náhodou dostali na internetové stránky, na kterých byl on-line dotazník uložen.

On-line dotazník se skládal ze tří částí a obsahoval celkem 52 otázek. V první části byla zjišťována popisná data výzkumného vzorku, tj. věk a pohlaví respondentů a příslušnost k jedné ze škol, na kterých byl výzkum realizován (celkem 4 otázky).

Ve druhé části byla ve 24 otázkách zjišťována data týkající se „tradiční“ šikany včetně úvodního zjištění klimatu ve třídě, např.

- *Cítíš, že jsi ve své třídě MĚNĚ OBLÍBENÝ(Á) než ostatní žáci (žákyně)?*
(zjištění klimatu ve třídě)

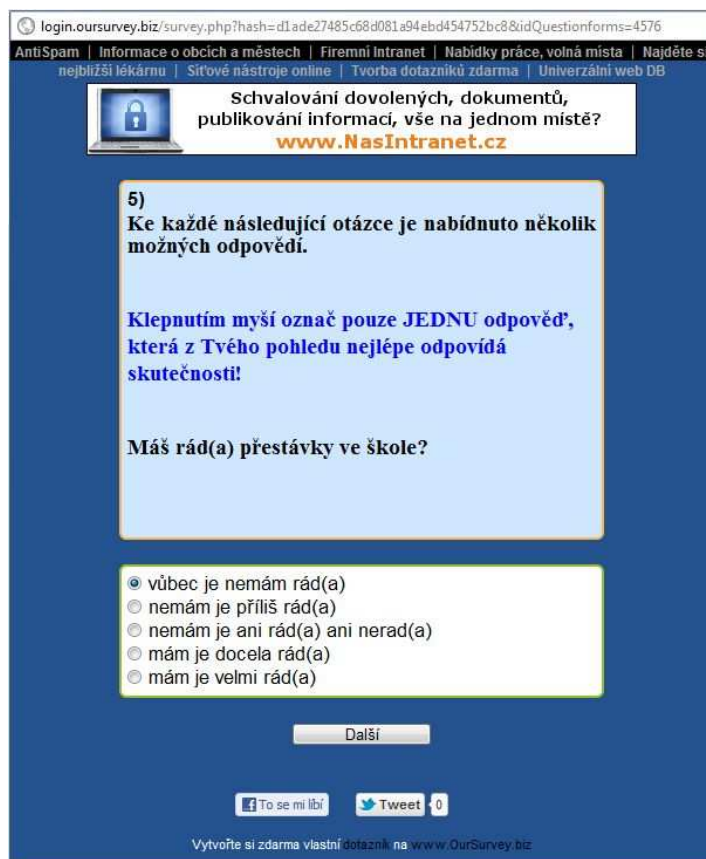
- *Byl(a) jsi ve škole šikanován(a) některým z následujících způsobů?*
(zjištění způsobu šikanování)
- *Jak dlouho šikanování trvalo?* (zjištění délky šikanování).

Ve třetí části dotazníku pak byly opět ve 24 otázkách zjišťovány údaje týkající se působení šikany na internetu na respondenty výzkumu, např:

- *Víš, jaké nebezpečí ti hrozí na internetu a jak se proti tomu bránit?*
(informovanost o šikaně na internetu)
- *Jakým způsobem došlo k šikaně na internetu?* (popis způsobu šikanování na internetu)
- *Co jsi obvykle dělal(a), když si byl(a) šikanován(a) na internetu?* (reakce respondenta na šikanování na Internetu)

Otázky použité v testu byly navrženy tak, aby umožnily jak hodnocení nově zkoumaného jevu šikany na internetu, tak i porovnání s předchozími výzkumy v oblasti „nekybernetické šikany“, zejména s výzkumem Krause, Vacka a Wojciechowského realizovaným v r. 2001 na základních školách východočeského regionu. (Kraus, Vacek, Wojciechowki 2002)

Dotazník byl vytvořen pomocí on-line aplikace OurSurvey.biz (v dubnu 2012 přejmenované na Survio). Tato aplikace umožňuje zdarma vytvářet a publikovat dotazníky, shromažďovat data zadaná respondenty, statisticky je vyhodnocovat a exportovat ve formě tabulek. Obrazovky s dotazníkovými otázkami však obsahují propagační materiály sponzorů dotazníkové aplikace, které nelze odstranit – z hlediska realizace výzkumu však nebyly na závadu, viz obr. č. 1. Příklad obrazovky s dotazníkovou otázkou v zobrazení, ve kterém ji viděli respondenti vyplňující dotazník, je na obr. č. 1. Tento dotazník je možné v plné verzi shlédnout na odkazu <http://login.oursurvey.biz/4576>; heslo pro vyplnění dotazník je kyberšikana.

Obr. č. 1: Příklad obrazovky s vyhodnocením dotazníkové otázky v aplikaci OurSurvey.

Příklad dotazníkové otázky s výslednými daty je pak uveden na obrázku č. 2.

	Varianta	Počet	%
<p>9)</p> <p>Byl(a) jsi ve škole šikanován(a) některým z následujících způsobů?</p> <p>Můžeš označit i více způsobů šikanování.</p>	1) nebyl(a) jsem od Vánoc šikanován(a)	91	61.49%
	2) byl(a) jsem bit(a), kopán(a), fyzicky omezován(a)	10	6.76%
	3) byl(a) jsem zastrašován(a), bylo mi vyhrožováno	10	6.76%
	4) byly mi brány peníze nebo jiné věci a nebo mi byly moje věci poškozovány	4	2.7%
	5) bylo mi nadáváno ošklivým a zraňujícím způsobem kvůli mé barvě pleti nebo rase	4	2.7%
	6) bylo mi jinými způsoby ošklivě a urážlivě nadáváno a byl(a) jsem zesměšňován(a)	17	11.49%
	7) ostatní žáci mě vylučovali ze společné činnosti a z třídního kolektivu a nebo mě úplně ignorovali	4	2.7%
	8) ostatní žáci o mně lžali a šířili o mně pomluvy, aby mě jiní spolužáci neměli rádi	21	14.19%
	9) byl jsem šikanován(a) jiným způsobem (prosím, napiš jak):	4	2.7%

Obr. č. 2: Příklad obrazovky s vyhodnocením dotazníkové otázky v aplikaci OurSurvey.

3.4 REALIZACE VÝZKUMU

Výzkum byl realizován v prvním čtvrtletí roku 2012, vlastní sběr dat formou on-line dotazníku v měsíci březnu 2012. Nejprve bylo provedeno ověření funkcionality on-line dotazníku – učitelům dotčených škol byl dotazník zpřístupněn, ti se ho pokusili vyplnit a ve zprávě pak sepsali své připomínky k formulaci dotazníkových otázek, jejich srozumitelnosti a také k způsobu on-line realizace. Z on-line databáze asociované s dotazníkem pak byla data z této verifikační fáze vymazána. V průběhu jednoho týdne pak proběhlo vyplňování on-line dotazníku respondenty v počítačových učebnách dotčených škol. Načasování realizace dotazníku odpovídá podmínkám výše uvedených výzkumů provedených Olweusem (tzv. Olweusův dotazník). Byly realizovány následující dílčí činnosti:

- Byl navržen a připraven on-line dotazník.
- URL adresa on-line dotazníku a přístupová hesla byly zaslány pedagogům základních škol.
- Pod dohledem pedagogů žáci vyplnili on-line dotazníky.
- Byla provedena verifikace vyplněných dotazníků a nesprávně vyplněné dotazníky, které nebylo možné do zpracování zahrnout, byly z datového souboru vyřazeny.
- Bylo provedeno vyhodnocení zbývajících relevantních dotazníků.

Před vyplňováním odpovědí na dotazníkové otázky bylo žákům vysvětleno, co je to šikanování a co není za šikanování považováno. Z výzkumů uvedených v teoretické části totiž vyplývá, že znalosti žáků o projevech šikany nejsou na úrovni postačující k tomu, aby je mohli správně identifikovat a označit.

3.5 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU

Jako výzkumný vzorek byli vybráni žáci 2. stupně dvou základních škol v okrese Česká Lípa. První školou je Základní škola a Mateřská škola Skalice u České Lípy. Škola svým žákům nabízí vzdělávání podle vlastního školního vzdělávacího programu „Škola pro život“ v klidném prostředí venkovské školy bez anonymity žáků

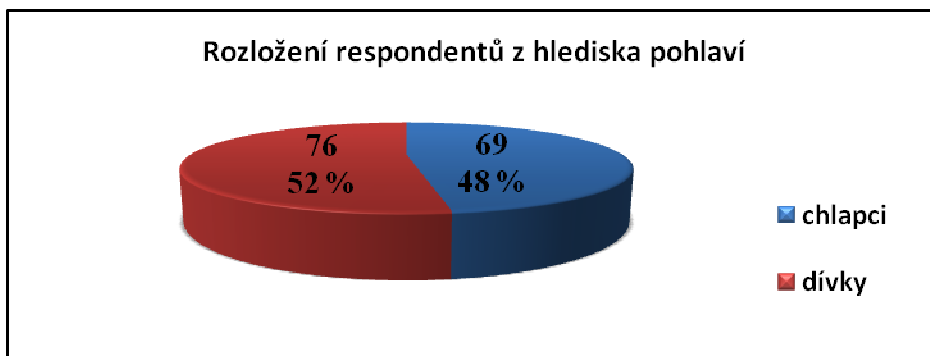
či učitelů. Ve škole se snaží o okamžité řešení pokusů šikany a násilí, bez zbytečného křiku a spěchu. Počet žáků ve třídách je nízký (v průměru pouze 13 žáků) a umožňuje poskytování odborné péče žákům s vývojovými poruchami. Nízký počet žáků umožňuje individuální přístup ke každému dítěti a dostatek času i prostoru se věnovat žákům talentovaným, ale i těm, jejichž výsledky by byly bez individuálního přístupu průměrné či podprůměrné. V době výzkumu navštěvovalo druhý stupeň této školy 56 žáků.

Druhou školou je Základní škola a Mateřská škola Bohumila Hynka ve Cvikově, která nabízí předškolní vzdělávání, vzdělávání na I. i II. stupni, stravování a mimoškolní výchovu. Škola realizuje vzdělávací program „Základní škola pro 1.–9. ročník“ a přechází na nový školní vzdělávací program „Krok za krokem k cíli“. Škola vytváří prostor pro jazykovou výuku v jazyce anglickém a německém a realizuje společné projekty s německými školami z příhraniční oblasti. Druhý stupeň této základní školy v době výzkumu navštěvovalo celkem 159 dětí.

Dotazníkového průzkumu se zúčastnilo celkem 145 žáků 2. stupně základních škol. Do základní a mateřské školy ve Skalici u České Lípy chodí do 2. stupně základní školy celkem 56 žáků. Dotazník zde vyplnilo celkem 31 žáků; 25 žáků dotazník nevyplnilo (nepřítomnost ve škole či dostali od rodičů zákaz vyplňovat ve škole libovolné dotazníky). Druhý stupeň Základní školy a Mateřské školy Bohumila Hynka ve Cvikově navštěvuje celkem 159 žáků. Při vyplňování dotazníků z nich 45 nebylo přítomno ve škole a dotazník tedy vyplnilo na hodinách informatiky celkem 114 žáků. Na obou školách tedy vyplnilo dotazník celkem 145 žáků. Z toho bylo 76 dívek a 69 chlapců. Genderové rozdělení respondentů z jednotlivých škol je uvedeno v tabulce č. 1 a v grafu č. 1.

Název školy	Počet respondentů					
	Dívky		Chlapci		Celkem	
ZŠa MŠ Bohumila Hynka ve Cvikově	62	82%	52	75%	114	78,6%
Základní a Mateřská škola Skalice u ČL	14	18%	17	25%	31	21,4%
CELKEM RESPONENTŮ	76	100%	69	100%	145	100,0%

Tabulka č. 1: Rozdělení respondentů podle škol a pohlaví.

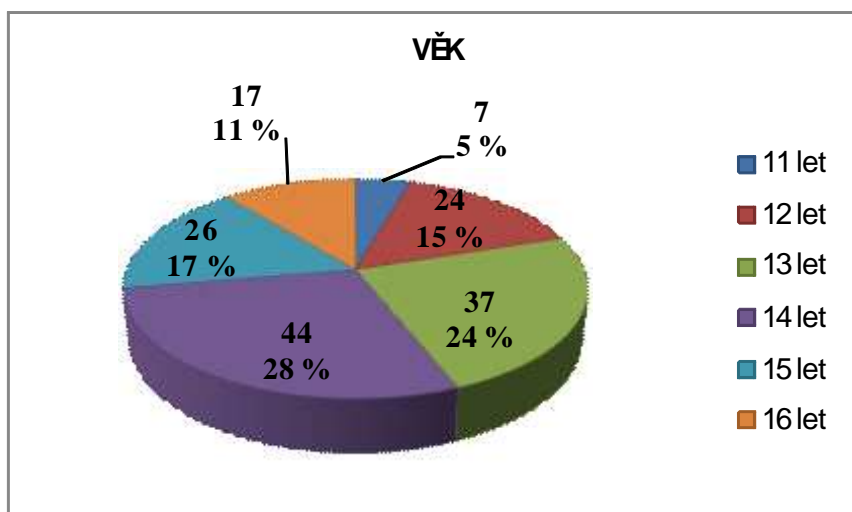

Graf č. 1: Rozdělení respondentů podle pohlaví.

Věkové rozložení žáků je od 11 do 16 let. Nejvíce respondentů bylo ve věku 13 a 14 let. Podrobné údaje o věkovém rozložení respondentů jsou uvedeny v tabulce č. 2 a v grafu č. 2.

Pohlaví/Věk	11 let	12 let	13 let	14 let	15 let	16 let
Dívka	2	15	20	26	12	2
Chlapec	5	9	17	18	14	5
CELKEM	7	24	37	44	26	7

Tabulka č. 2: Rozdělení respondentů podle věku a pohlaví.

Graf č. 2: Věková struktura respondentů.

3.6 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ZPRACOVÁNÍ

Primární soubor se souhrnnými daty obsahujícími dotazníkové otázky a četnosti odpovědí na ně byl exportován z aplikace OurSurvey do Excelu a zpětně rozdělen do dílčích tabulek umožňujících vyhodnocení jednotlivých odpovědí. Pro tato data pak byly vypočteny základní veličiny popisné statistiky a standardními statistickými metodami pro vzorky malé četnosti bylo provedeno testování hypotéz. Výsledky provedeného výzkumu jsou v tabulkách označovány *popiskou* s udáním letopočtu 2012, srovnávací data z výše uvedeného výzkumu šikany ve východočeském regionu pak *popiskou Vacek 2001*.

3.6.1 Výskyt šikany v období od vánoc?

Analogicky Olweusově metodice byla zjišťována prevalence šikany v období od Vánoc. Z výsledků vedených v tabulce č. 3 vyplývá nejen celková prevalence sledovaných jevů, ale také jejich rozlišení z hlediska doby šikanování a frekvence útoků.

Jak často si byl(a) šikanován(a)?						
	Vacek 2001		Nekybernetická šikana 2012		Šikana na internetu 2012	
odpověď	rel. [%]	abs.	rel. [%]	abs.	rel. [%]	abs.
nebyl jsem šikanován	80,90%	95	66%	129	88,97%	129
jednou či dvakrát	12,60%	39	27%	6	4,14%	6
dvakrát či třikrát za měsíc	2,50%	2	1%	3	2,07%	3
jednou týdně	1,60%	3	2%	3	2,07%	3
několikrát týdně	2,40%	6	4%	4	2,76%	4
		145	100%	145	100,00%	145

Tabulka č. 3: Výskyt šikany a šikany na internetu v období od Vánoc.

Pozn: V publikovaných výsledcích výzkumu Vacek 2001 nejsou uvedeny absolutní četnosti.

Z dat uvedených v tabulce č. 3 vyplývá, že v námi zkoumaném vzorku došlo k nárůstu případů nekybernetické šikany. Domníváme se, že tento nárůst je způsoben poklesem kázně a uvolněním morálky. Také došlo k posunu tolerance od norem společnosti. Část uvedeného 15% nárůstu však lze přičíst na vrub statistickým chybám vzhledem k odlišným velikostem zkoumaných vzorků. Dále se ukázalo, že prevalence šikany na internetu je významně nižší než prevalence nekybernetické šikany.

Tento výsledek na hladině spolehlivosti $\alpha = 95\%$ překvapivě vyvrací hypotézu č. 1. Příčiny takto významného nepoměru mezi zjištěným výskytem nekybernetické šikany a šikany na internetu nejsou zcela zřejmé a zasloužily by si dalšího podrobnějšího zkoumání. Mohou být způsobeny např. tím, že respondenti ve výzkumu 2012 byli předem poučeni o formách a projevech šikany na internetu a uměli je tak lépe identifikovat. Další možností je, že se jednalo o respondenty z vesnické, resp. maloměstské školy, kteří stále ještě považují nové ICT a internet za prospěšnou novinku a nenaučili se je zneužívat.

3.6.2 Vrstevnické skupiny

Dále bylo zkoumáno, zda se agresor a oběť šikany znají, resp. zda pocházejí ze stejné třídy. Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 4.

Respondenti a jejich vrstevnické skupiny.					
	Vacek 2001	Nekybernetická šikana 2012		Šikana na internetu 2012	
odpověď	rel. [%]	abs.	rel. [%]	abs.	rel. [%]
ze stejné třídy	70,00%	30	60%	9	56,25%
ze stejného ročníku	neuved.	5	10%	3	18,75%
z vyššího ročníku	18,00%	15	30%	3	18,75%
z nižšího ročníku	2,00%	0	0%	1	6,25%
jiné odpovědi	10,00%	0	0%	0	0,00%
		50	100%	16	100,00%

Tabulka č. 4: Respondenti a jejich vrstevnické skupiny

Pozn: V publikovaných výsledcích výzkumu Vacek 2001 nejsou uvedeny absolutní četnosti.

Z porovnání výsledků výzkumů nekybernetické šikany vyplývá, že se oběti a agresori znají ze školního prostředí, nadpoloviční většina jich pochází dokonce ze stejné třídy (70 % ve výzkumu Vacek 2001, 60 % ve výzkumu 2012, uvedený rozdíl není statisticky významný vzhledem k relativně malému počtu respondentů zapojených do nekybernetické šikany). Dále bylo ve výzkumu 2012 zjištěno, že agresori i oběti nekybernetické šikany se osobně znají.

Při srovnání nekybernetické šikany a šikany na internetu ve výzkumu 2012 se ukázalo, že také v případě šikany na internetu se agresori a oběti osobně znají, a to dokonce v poměru odpovídajícím výsledkům pro nekybernetické formy

šikany. V rámci statistické chyby odpovídá jak počet agresorů a obětí, které se znají ze stejné třídy, tak i počet těch, kteří jsou z vyšších, resp. nižšího ročníku a také se osobně znají. Odpovídá Tento výsledek je překvapivý a zpochybňuje často uváděnou charakteristiku šikany na internetu – anonymitu všech účastníků. Současně však je tento výsledek v dobré shodě s představou, že šikana na internetu je pouze pokračováním nekybernetických forem šikany jinými, tj. elektronickými prostředky. *Tím byla také potvrzena hypotéza č. 2 o tom, že se oběti i agresori šikany na internetu vzájemně znají ze školního prostředí.*

3.6.3 Komu se oběti šikany svěřují

Další zajímavý výsledek byl zjištěn při zkoumání, komu se oběti šikany svěřily (a u koho hledaly pomoc). Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 5.

Komu se oběti svěřují					
	Vacek 2001	Nekybernetická šikana 2012		Šikana na internetu 2012	
odpověď	rel. [%]	abs.	rel. [%]	abs.	rel. [%]
neřekl jsem to nikomu	47,00%	16	32%	5	31,25%
třídnímu učiteli	8,00%	9	18%	0	0,00%
jinému učiteli	neued.	3	6%	0	0,00%
řediteli či jeho zástupci	neued.	3	6%	0	0,00%
výchovnému poradci	neued.	2	4%	0	0,00%
rodič či opatrovníkovi	22,00%	13	26%	4	25,00%
sourozenci	8,00%	3	6%	2	12,50%
kamarádovi	26,00%	8	16%	3	18,75%
mimoškolní organizaci	neued.	3	6%	2	12,50%
		50	120%	16	100,00%

Tabulka č. 5: Respondenti a jejich vrstevnické skupiny

Pozn. č. 1: V publikovaných výsledcích výzkumu Vacek 2001 nejsou uvedeny absolutní četnosti.

Pozn. č. 2: Bylo možné, že se oběti svěřily současně více lidem. Proto je součet počtu odpovědí větší než počet šikanovaných respondentů.

Z celkového počtu obětí ve výzkumu 2012 cca 30 % uvedlo, že by se s problémem nikomu nesvěřilo. V případě nekybernetických forem šikany to bylo 16 respondentů, v případě šikany na internetu pak 5 respondentů. Tato hodnota je nižší než ve srovnávacím výzkumu Vacek 2001 a naznačuje, že byt' v dětské

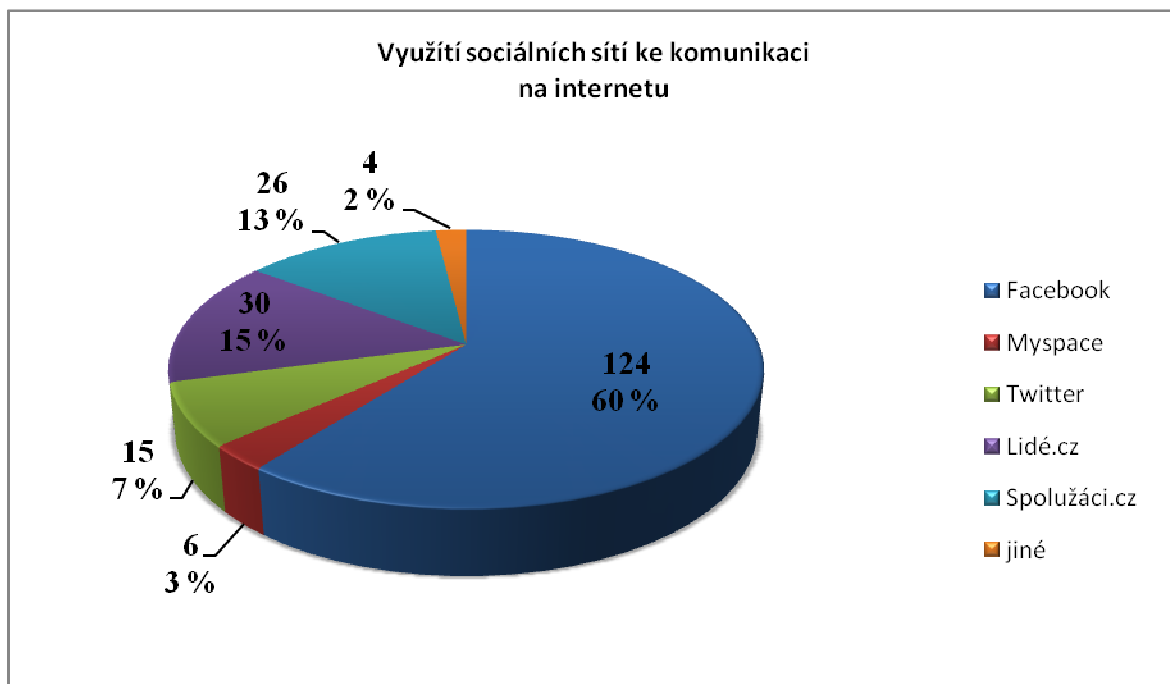
populaci existuje určitá skupina introvertních dětí, které se se svými problémy nikomu nesvěřují, přesto v důsledku vzdělávání žáků o problematice šikany počet takových dětí klesá. Tuto skutečnost je nutno hodnotit velmi pozitivně, protože pak děti nezůstávají se svým problémem osamoceny a v případě, že je šikana podchycena ve svých počátečních fázích, roste také šance na její úspěšné vyřešení.

Další zajímavou zjištěnou skutečností je, že oběti kyberšikany se vůbec nesvěřily někomu z pedagogického sboru, nýbrž rodičům či opatrovníkům. Lze předpokládat, že důvodem, proč se oběti kyberšikany nesvěří učitelům, může být malá informovanost žáků o tom, že také v případě kybernetické šikany mohou hledat pomoc u pedagogických pracovníků na své škole. *Hypotéza č. 3 se potvrdila. Bylo dokonce zjištěno, že učitelům se nesvěřila ani jedna oběť šikany na internetu.* Druhou nejčastější odpovědí bylo, že se oběti kyberšikany svěřily svým kamarádům. Vrstevník se může o tom, že je jeho kamarád šikanován přes internet, dozvědět i tím, že sám je účastníkem internetové komunikace. Při trávení času na internetu si může povšimnout projevů šikany na internetu a následně se oběti na toto dotázat.

3.6.4 Specifické projevy šikany na internetu

V této části praktické práce budou vyhodnoceni některé otázky, které jsou specifické pro projev šikany na internetu.

V otázce č. 35 bylo žáci dotazováni, zda používají ke komunikaci na internetu sociální sítě. V odpovědích byly uvedeny nejčastěji používané sociální sítě v ČR. Respondenti mohli zaškrtnout i několik variant. Celkem 20 dotazovaných odpovědělo, že sociální sítě nevyužívají, což je 14 % z dotazovaných. V grafu č. 3 je zobrazeno, jaké sociální sítě využívá ke komunikaci 125 dotazovaných, kteří uvedli, že ke komunikaci na internetu využívají sociální sítě.

Graf č. 3: Využití sociálních sítí ke komunikaci na internetu

Otázkou č. 33 bylo zjišťováno, zda žáci 2. stupně základní školy mají informace o nebezpečí, které jim hrozí na internetu. Celkem 122 žáků odpovědělo, že ví, jaké nebezpečí je na internetu čeká. Pouze 33 dotazovaných žáků odpovědělo, že neví, jaké nebezpečí jim hrozí na internetu. Z těchto 33 respondentů bylo 15 chlapců a 18 dívek. V grafu č. 4 je znázorněna relativní četnost odpovědí žáků na tuto otázku.

Graf č. 4: Znalost dětí o nebezpečí na internetu

Otázkou č. 37 bylo zjišťováno, jakým způsobem byla oběť šikany na internetu šikanována. U této otázky mohly děti označit i více možností. Celkem 129 žáků odpovědělo, že od Vánoc nebyli šikanováni na internetu, což je 89 % z dotazovaných. Oběti šikany na internetu nejvíce označily odpověď, že jim bylo nadáváno, byly uráženy, ponižovány například v blogu nebo jiné webové stránce, sociálních sítích. Tuto odpověď označilo celkem 7 dětí. V tabulce číslo 6 je uvedeno, kolik dětí a jakým způsobem bylo šikanováno na internetu. Z počtu odpovědí je zřejmé, že většina dětí vybralo pouze jednu možnost, pouze jeden respondent označil dvě odpovědi.

Jakým způsobem jsi byl(a) šikanován(a) a internetu?	
Způsob šikany	počet
Bylo mi vyhrožováno nebo jsem byl(a) zastrašován(a) (např. emailem, chatem).	1
Bylo mi nadáváno, byl(a) jsem urážen(a), ponižován(a) například v blogu nebo jiné webové stránce, sociálních sítích.	7
Byl(a) jsem vydírán(a) (pomocí chatu, emailu).	0
Byl mi odcizen účet či ukradena identita.	1
Byl zneužit můj účet.	0
Byl publikován ponižující videozáznam s mou osobou na internetu.	1
Byl publikován ponižující zvukový záznam s mou osobou na internetu.	3
Byla publikována má ponižující fotografie na internetu.	4

Tabulka č. 6: Způsoby šikanování na internetu

ZÁVĚR

S rozvojem a šířením moderních technologií narůstá i počet případů šikany na internetu. Přístup k počítači tím většinou i k internetu mají již děti na 1. stupni základních škol a tudíž mohou být tímto rizikovým jevem ohroženi. Nebezpečí se zvyšuje především u dětí, které mají možnost trávit u počítače neomezenou dobu bez kontrol ze strany rodičů.

Mezi kyberšikanou a tradiční šikanou je provázanost. Pokud někdo šikanuje svou oběť na internetu, může to doprovázet i tradiční forma šikany, jakou je např. fyzické napadání, ubližování. Toto může ovšem existovat i obráceně. Z provedeného výzkumu sice vyplynulo, že oběti a agresori se navzájem znají, existují však argumenty zdůrazňující naopak anonymitu agresorů kyberšikany a tato otázka by si zasloužila další podrobnější výzkum. Agresor si z důvodu anonymity může dovolit k oběti daleko více, než u tradiční šikany. Za moderní technologií je snadné se chovat, pachatel tudíž nevidí přímo důsledky svých činů a tím neprojeví empatii. Agresorem šikany na internetu nemusí být pouze fyzicky silní jedinci, ale i jedinci po fyzické stránce slabí, ale zdatní ve znalostech informačních technologií. Často se stává, že oběť tradiční šikany se stává agresorem a iniciátorem šikany na internetu. Velmi nebezpečná je skutečnost, že útokům tradiční šikany je možné se vyhnout nebo před ní utéci. Před kyberšikanou však toto možné není. Domov oběti je v případě tradiční šikany synonymem bezpečí. V případě šikany na internetu tomu tak není. Velké riziko kyberšikany spočívá rovněž v tom, že na obětech nejsou patrné příznaky jako u tradiční šikany a tím je ztížená možnost rozpoznat tuto šikanu v počátku a zamezit tragickým dopadům pro oběť. Šikana na internetu umožňuje mnohem větší publikum, než je tomu u tradiční šikany, a tím jsou důsledky na psychiku obětí zdrcující. Na kazuistikách ze zahraničí se ukázalo, že důsledkem byly suicidálními pokusy obětí šikany na internetu.

Autorka si toto téma bakalářské práce vybrala z důvodu, že se tato nová forma šikany stále více rozšiřuje a je daleko nebezpečnější než tradiční formy šikany. Domnívá se, že je obtížnější tuto novou formu šikany odhalit a účinně se proti ní bránit. Počet výzkumných prací na téma šikany na internetu, resp. Kyberšikany meziročně stoupá a potvrzuje skutečnost, že odborná veřejnost je o problému informována a intenzivně se jím zabývá.

DOPORUČENÁ OPATŘEDNÍ

- Zvýšit informovanost dětí základních škol s riziky komunikace na internetu. Seznámit děti s NETIKETOU, jak by se měly na internetu chovat (neuvádět osobní údaje, data na internetu).
- Proškolení pedagogického sboru základních škol odborníky na moderní informační technologie a rizikovou komunikaci na internetu.
- Zapracování jasných pravidel chování na internetu ve škole do školního řádu, v případě porušení těchto pravidel určit sankce.
- Ze strany rodičů i učitelů nastavit otevřenou komunikaci mezi nimi a dětmi.
- Pokud se pedagog dozví o šikaně na internetu, měl by sdělené informace brát vážně. Je nutné pracovat nejdříve s obětí a získat si její důvěru. Později je nutné pracovat i s agresorem, popř. s dalšími účastníky šikany. Je nutné pracovat nejen s přímými aktéry šikany, ale do řešení problému vtáhnout především rodiče obětí i agresorů.
- Instruovat potenciální oběti tak, aby se snažily na útoky agresora nereagovat, neodpovídat a zaměřily se na sběr důkazů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vydání první. Praha: ISV nakladatelství, 2003, 197 s. ISBN 80-866-4208-9.

Co je Kyberšikana. In: *E-bezpečí.cz* [online]. 22.5.2009 [cit. 2012-01-23]. Dostupné z: <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/14/39/lang,czech/>

Co je kyberšikana?. In: *Minimalizace šikany: Informační portál o šikaně na školách* [online]. 2008. vyd. [cit. 2011-12-10]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-do-zvedet/267>

Domácnosti s připojením k internetu. In: *Český statistický úřad: Veřejná databáze* [online]. 2012 [cit. 2012-01-22]. Dostupné z: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?cislotab=ICT0070PU_KR&kapitola_id=420&voa=tabulka&go_zobraz=1&childsel0=2

E-bezpečí.cz [online]. 2011 [cit. 28.11.2011]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/>

ERB, Helmut. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Praha: Amulet, 2000. 126 s. ISBN 80-86299-22-8.

FIELDOVÁ, E. 2009. *Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Vydání první. Praha : Ikar, 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2.

Informační a komunikační technologie. *IT serve* [online]. 28.04.2011 [cit. 2011-12-15]. Dostupné z: <http://www.itserve.cz/index.php/ict>

JURKOVÁ, Kristýna. *Metodika k prevenci a řešení kyberšikany*. Brno: Pedagogicko-psychologická poradna Brno, 2010, 18 s. [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://www.poradenskecentrum.cz/dokumenty/kybersikana.doc>

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2. doplněné vydání. Praha: Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2000. 127 s. ISBN 80-7178-123-1

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele* [online]. Dragon Press, 2009 [cit. 2012-01-15]. ISBN 978-80-86961-78-1. Dostupné z: http://www.kapezet.cz/admin/data/articleFiles/211/soubor_2809486.pdf

KOPECKÝ, K. *Stalking a kyberstalking* [online]. Olomouc: NET UNIVERSITY, 2010. [cit. 15. 12. 2011]. ISBN 978-80-254-7737-3. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/12-stalking-a-kyberstalking

KOPECKÝ, K. Sociální sítě jako prostředí pro nebezpečnou virtuální komunikaci. In: *E-bezpečí* [online]. 17. 11. 2009 [cit. 15.12. 2011]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/socialni-sit/147-222>

KRAUS, B., VACEK, P., WOJCIECHOWSKI, M. Výzkum šikany na základních školách. In: *Sborník abstrakt*. Praha: ČAPV PdF UK, 2002. ISBN 80-7290-089-7

KREJČÍ, V., KOPECKÝ, K. Nebezpečí elektronické komunikace 2. In: *Centrum prevence rizikové virtuální komunikace* [online]. 13. 2. 2011 [vid. 10. 1. 2012]. Dostupné z: http://www.prvok.upol.cz/index.php/ke-staeni/doc_download/13-nebezpeci-elektronicke-komunikace-2-centrum-prvok-2011

KREJČÍ, V. *Kyberšikana* [online]. Olomouc: NET UNIVERSITY, 2010. [cit. 10. 12. 2011]. ISBN 978-80-254-7791-5. Dostupné z: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/13-kyberikana

MARTÍNEK, Tomáš. Historie internetu. In: *Internet.er.cz* [online]. 2002-2012. [cit. 2011-12-15]. ISSN 1801-2337. Dostupné z: <http://internet.er.cz/historie.php>

Metodický pokyn č.j. 24 246/2008-6. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/8272_1_1/download/

NOVÁK, Tomáš. *Sám proti agresi*. Vydání 1. Praha: GradaPublishing, 1996, 128 s. ISBN 80-716-9253-0.

NYKODÝMOVÁ, Helena. Kde končí legrace a začíná kyberšikana. In: *Lupa.cz* [online]. 17.08.2007. [cit. 2011-11-23]. Dostupné z: <http://www.lupa.cz/clanky/kde-konci-legrace-a-zacina-kybersikana/#opinions-list>

PEŠAT, P. Rizikové jevy související s využíváním informačních a komunikačních technologií ve vzdělávání na základní škole. In VÍTKOVÁ, M., HAVEL, J., (Ed.) *Inkluzivní vzdělávání v primární škole. Sborník z konference s mezinárodní účastí*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-199-7.

PEŠAT, P., 2011. Rizikové jevy související s využíváním informačních a komunikačních technologií – kyberšikana. *Speciální pedagogika*. 2011, roč. 21, č. 1, s. 33–46. ISSN 1211-2720.

PHILIPPOVÁ, L., JANOŠOVÁ P. (Eds.), *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. Sborník z konference konané 19. 3. 2009 v Praze*, Brno: Tribun EU, 2009. 270 s. ISBN 978-80-7399-857-8.

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Překlad Ondřej Vágner. Praha: Portál, 2011, 97 s. ISBN 978-807-3679-842.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi : Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vydání. Praha : Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

Saferinternet.cz [online]. 2011 [cid. 14. 2. 2012]. ISSN 1803-9219. Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz/>

SAFERINTERNET.CZ. Riziková komunikace online. In: *saferinternet.cz* [online]. Březen 2009 [cit. 23. 2. 2012]. Dostupné z: http://www.saferinternet.cz/webmagazine/download.asp?idg=58&file=2009_saferinternet_cz_66.pdf

Šikana – projekt minimalizace šikany [online]. 2008 [cit. 2011-05-10]. Minimalizace šikany. Dostupné z WWW: <<http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-sikane/25-prime-a-neprime-znaky-sikanovani>>.

TĚTHALOVÁ, Marie. *Kyberšikana bolí stejně jako každá jiná*. Rodina a škola: Časopis pro všechny rodiče a učitele. Praha: Portál, 2010, LVII, č. 9, s. 6-9. ISSN 0035-7766.

VÁGNEROVÁ, Kateřina a kolektiv. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-611.

78% pachatelů kyberšikany je ze stejné školy jako oběť – překvapivý výsledek nejnovějšího výzkumu na českých školách. In: *Nadace O2* [online]. 16.2.2010 [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: http://www.nadaceo2.cz/pro_media/tiskove_zpravy/_083.html

SEZNAM GRAFŮ, TABULEK A OBRÁZKŮ

GRAFY

Graf č.1: Rozdělení respondentů podle pohlaví.....	44
Graf č.2: Věková struktura respondentů.....	44
Graf č.3: Využití sociálních sítí ke komunikaci na internetu.....	49
Graf č.4: Znalost dětí o nebezpečí na internetu.....	49

TABULKY

Tabulka č. 1: Rozdělení respondentů podle škol a pohlaví.....	43
Tabulka č. 2: Rozdělení respondentů podle věku a pohlaví.....	44
Tabulka č. 3: Výskyt šikany a šikany na internetu v období od Vánoc.....	45
Tabulka č. 4: Respondenti a jejich vrstevnické skupiny.....	46
Tabulka č. 5: Respondenti a jejich vrstevnické skupiny	47
Tabulka č. 6: Způsoby šikanování na internetu.....	50

OBRÁZKY

Obr. č. 1: Příklad obrazovky s vyhodnocením dotazníkové otázky v aplikaci OurSurvey.....	41
Obr. č. 2: Příklad obrazovky s vyhodnocením dotazníkové otázky v aplikaci OurSurvey.....	41